

УДК 911.3

ПОТЕНЦІАЛ ПРИРОДНИХ КРАЄЗНАВЧО-ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ

Андрій Манько

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Дорошенка 41, м. Львів 79000, Україна, тел. 8 (032) 239-46-03*

Розглянуто розвиток туризму і краєзнавства та максимальне використання природних та історико-культурних можливостей території, а також інфраструктури виробничої і невиробничої сфер економіки, адміністративно-територіального поділу з урахуванням вимог ефективного природокористування та охорони навколишнього природного середовища.

Ключові слова: туризм, краєзнавство, історико-культурні ресурси, природні краєзнавчо-туристичні ресурси.

Природні краєзнавчо-туристичні ресурси – це природні та природно-антропогенні ландшафти, об'єкти та явища живої і неживої природи, які мають комфортні для туристичної діяльності властивості.

Україна має надзвичайно багаті й різноманітні природні туристично-краєзнавчі ресурси: кліматичні, водні, орографічні (гірські хребти та передгір'я), приморсько-пляжні, біотичні (лісові), ландшафтні, бальнеологічні, фітолікувальні (масиви лісових і паркових насаджень), спелеологічні тощо.

Загальна площа природних рекреаційних ландшафтів України становить 9,4 млн га (15,6 % території держави).

Для України характерні переважно рівнинні території з невеликими висотами. За даними І. М. Гуньовського, середня висота рівнинної частини, яка займає 95 % площі України, становить 175 м над рівнем моря, і тільки 5 % припадає на Українські Карпати й Кримські гори – унікальні для рекреаційного освоєння природні комплекси. Гірсько-рекреаційні ресурси Українських Карпат і Кримських гір використовуються для розвитку відпочинкового, кінного, гірськолижного, пізнавального, екологічного туризму тощо [2].

Україна відносно добре забезпечена *водно-рекреаційними ресурсами*. Країна має добре розвинену річкову мережу, до складу якої входить близько 73 тис. річок, 14 з них завдовжки понад 500 км. Загальний об'єм стоку всіх річок становить 210 км³. Більшість річок України належить до басейну Чорного й Азовського морів. Річки мають переважно дощове і снігове живлення та, переважно, рівнинний характер. Найбільшими річками України є: Дніпро, Дністер, Дунай, Південний Буг, Сіверський Донець, Західний Буг, Прип'ять, Десна, Ворскла, Оріль, Черемош, Прут, Стрий.

На річках Карпат і Кримських гір часто трапляються пороги і водоспади, які є туристичними атракціями. Найвідоміші з карпатських водоспадів: Гук (у підніжжі Говерли), Манявський (на р. Манявці), Шипіт (на р. Шипіт), Яремчанський (Яремча); найгарніші кримські: Учан-Су та Джур-Джур.

Значні запаси водних ресурсів України зосереджені в озерах, яких налічується понад 20 тис, у тому числі 30 озер площею понад 10 км². Також в Україні створено понад 1057 водосховищ і понад 27 тис. ставків. Територією України вони розподілені нерівномірно.

Озера України можна поділити на такі групи: волинські, придунайські, чорноморські (озера-лимани), кримські та деснянські.

Багатою на озера є Волинь. Різні за формою і глибиною волинські озера провального і карстового походження трапляються групами і поодинокі. Найбільш відома група Шацьких озер (складається з 22 озер). Найбільше з них – оз. Свитязь (площа дзеркала 24,5 км², найбільша глибина 58 м) – називають українським Байкалом. Серед інших великих озер Шацької групи популярністю серед туристів користуються Пулемецьке (16,3 км²), Турське (13,5 км²), Луки, Біле, Довге.

Придунайські озера заплавної походження, більшість з них мілководні і з'єднані між собою протоками й каналами. Тут знаходиться найбільше прісноводне озеро України – Ялпуг (149 км²), з'єднане з озером Кугурлуй. Цікавими для краєзнавців озерами є Китай (60 км²) та Катлабуг (68 км²).

На узбережжі Чорного моря розміщені 22 озера-лимани: Сасик (210 км²), Тилігуйський (160 км²), Хаджибейський (70 км²), Алібей (72 км²), Шагани (70 км²), Куяльницький (61 км²), Будацький (30 км²).

У Криму найбільшими є такі озера: Сасик-Сиваш (76,3 км²), Донузлав (46,2 км²), Айгульське (37,5 км²), Актаське (26,8 км²), Узунларське (21,2 км²), Кирлеуцьке (20,8 км²), Тобечицьке (18,7 км²) та інші; на узбережжі Азовського моря – Молочний лиман (170 км²).

А найбільшими в Україні є Дніпровський (860 км²) і Дністерський (360 км²) лимани.

Карпатські озера за способом виникнення поділяються на льодовикові, вулканічні та завальні. Серед туристів і краєзнавців найбільшою популярністю користуються славнозвісні високогірні карпатські озера льодовикового походження: Бребенескул (на висоті 1801 м), Брескул (1750 м), Несамовите (1750 м), Верхнє (1628 м), Драгобратацьке (1600 м), Нижнє (1515 м), Марічейка (1510 м), Ворожеска (1460 м), Шибене (1024 м), Озірце (1000 м), Синевир (989 м), Ворочівське (706 м), Синяк (600 м).

Найбільші штучні водойми України створені на Дніпрі. Це Київське (площа водного дзеркала 922 км²), Канівське (582 км²), Кременчуцьке (2252 км²), Дніпродзержинське (567 км²), Дніпровське (410 км²) і Каховське (2155 км²) водосховища. Функціонують також великі водосховища на інших річках: Дністерське (142 км²) на Дністрі, Червонооскольське (123 км²) і Печенізьке (86,2 км²) на Сіверському Дінці, Ладиженське (20,8 км²) на Південному Бузі, Старобепіївське (8,3 км²) на Кальміусі тощо.

Україна багата на запаси різноманітних мінеральних вод. За експлуатаційними запасами мінеральних вод виділяють АР Крим, Закарпатську, Львівську, Хмельницьку, Вінницьку, Полтавську, Одеську та інші області, в межах яких на базі затверджених запасів мінеральних вод здавна існують такі загальновідомі курорти, як Трускавець, Моршин, Східниця, Немирів, Шкло, Черче, Свалява, Шешори, Сатанів, Хмільник, Миргород, Березівка, Куяльник, Євпаторія, Саки [4].

Перспективними з точки зору розвитку краєзнавства та туризму є лісові та озерні природні територіальні комплекси Полісся. Проте, значна частина цієї території забруднена радіоактивними речовинами внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС. Екологічно чистою залишилася лише територія західної частини Волинської області, де особливе місце серед рекреаційно привабливих територій посідає Шацький національний природний парк (НПП).

Шацький НПП створено 1983 р. з метою збереження, відтворення та ефективного використання природних комплексів та об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову та естетичну цінність. Площа парку 48 997 га. Волинське поозер'я, в якому розташований парк, характеризується великими за площею та глибиною озерами, великими лісовими масивами, а також теплим і м'яким кліматом, значними рибними ресурсами – все це створює сприятливі умови для масового відпочинку.

Нині на території парку переважає загальнооздоровчий відпочинок у зоні стаціонарної рекреації озер Свитязь і Пісочне. Саме тут сконцентровані 56 баз відпочинку з незначною ємністю, спортивно-оздоровчі та дитячі табори, санаторії, пансіонати, стаціонари вищих навчальних закладів та два наметові містечка. Водночас у різних закладах можуть відпочивати близько 7600 осіб.

Багаті рекреаційно-курортні ресурси в зоні Шацьких озер дуже перспективні для організації масового регульованого відпочинку, туризму та санаторного лікування. Проте, нині в районі озера Свитязь унаслідок надмірного рекреаційного навантаження різко загострилася екологічна ситуація.

Лісові (біотичні) ресурси держави, поряд з економічними функціями, відіграють важливу рекреаційну та природоохоронну роль. Рекреаційна цінність лісів визначається їх соціально-культурною, економічною і медико-біологічною функціями (за М. С. Мироненком, І. Т. Твердохлебовим).

Особливе значення має медико-біологічна функція, яка сприяє зниженню захворюваності, подовженню тривалості життя. Медико-біологічна функція лісів полягає у виділенні кисню, поглинанні вуглекислого газу, пилу і шуму, іонізації повітря фітонцидами.

Другою важливою рекреаційною функцією лісів є їхні естетичні властивості. Вирішального значення естетичні властивості лісів набувають у тих лісонасадженнях, куди приїжджають рекреанти заради прогулянок, уїкендового відпочинку, збирання ягід і грибів, лікарських рослин тощо [6].

Україна належить до європейських країн, слабо забезпечених лісовими ресурсами. Її залісненість становить усього 14,3 %. Для порівняння, цей показник у Румунії сягає 26%, у Польщі – 28 % , у Німеччині – 30 % , у Білорусі – 35 % , у Словаччині – 38 % .

Залісненість різних частин і регіонів нашої держави нерівномірна: вона значно вища на заході й півночі, особливо в Карпатах, а також у Кримських горах. У західній і північній частинах України лісом вкриті площа 20–40 % площі , у Карпатах – понад 40 % , в Криму – 10 % .

За даними А. С. Генсірука, площа українських лісів державного значення становить 6,9 млн га, а тих, що можуть використовуватись для рекреаційної діяльності, – 4 млн га.

Гірсько-туристичні (орографічні) ресурси нашої держави зосереджені в Кримських горах й Українських Карпатах.

Українські Карпати – один з найбільш мальовничих регіонів України – характеризується середньовисокими горами, чітко вираженою вертикальною зональністю. Близько 40 % території Карпат вкрито лісом, а ще близько 35 % зайнято лучною рослинністю.

У межах України протяжність Карпат від верхів'їв р. Сяну (на західному кордоні держави) до витоків р. Сучави (на румунському прикордонні) становить 280 км. З північного заходу на південний схід вони простягаються майже на 280 км за середньої ширини близько 100 км. Окремі гірські хребти розділені поздовжніми улоговинами та розчленовані глибокими поперечними долинами.

Загалом у межах України Карпати поділяються на зовнішні (Скибові), куди входять Бескиди, Горгани і Покутсько-Буковинські Карпати; центральні, або Верховинські; внутрішні або Полонинсько-Чорногірські.

Середня висота Українських Карпат 1000 м. Найвищими вершинами є Говерла (2061 м), Бребенескул (2035 м), Піп Іван (2022 м), Петрос (2020 м), Гутин-Томнатик (2016 м), Ребра (2001 м). Усі вони розташовані в межах найвищого масиву Українських Карпат - Чорногірського, який простягається територією Івано-Франківської та Закарпатської областей на 40 км між долинами річок Чорної Тиси, Білої Тиси та Чорного Черемошу. За Є. Ромером, середня висота хребта 1758 м, а на відрізку між Говерлою та Попом Іваном - 1833 м. Крім головного хребта, масив включає кілька бічних хребтів: Озірний, Маришевська, Кукуль, Хеде, Козмешик, Кострич, Стайки.

За сприятливих погодних умов з вершин Чорногори добре простежуються як найближчі гірські масиви – Свидовець, Горгани, Гриняви, Мармарош, так і більш віддалені – Чивчини, Гори Родна та інші гірські пасма на території Румунії.

Схили Чорногірського масиву глибоко почленовані, у верхній частині виражений альпійський лучний рельєф з формами давнього (плейстоценового) зледеніння: кари, льодовикові цирки, трогові долини та морени. У Чорногорі розміщений кілька післяльодовикових високогірних озер, найбільшими з яких є Марічейка, Несамовите, Бребенескул. Останнє найвище в Україні – на висоті 1801 м.

Здавна Чорногора була чи не найбільш ізольованою частиною гуцульського краю, і незначний вплив цивілізації сприяв збереженню тут самобутності матеріальної і духовної культури місцевого населення.

Чорногора є традиційним регіоном проведення пішохідних, лижних, велосипедних і комбінованих походів. Проведення таких походів не суперечить концепції максимальної організованості рекреаційної діяльності, оскільки Правилами проведення туристичних спортивних походів передбачено, що при реєстрації та отриманні дозволу на похід у маршрутно-кваліфікаційній комісії вимагається дозвіл від адміністрації резервату, територією якого планується похід. Окрім цього, обов'язковою є реєстрація в контрольно-рятувальній службі.

Зараз велика частина Чорногори (близько 40 %) знаходиться в межах заповідних територій вищого (Чорногірський масив КБЗ і КНПП) і нижчого (заказники, пам'ятки природи) природоохоронного статусу [3].

Орографічним продовженням Чорногори є Гринявські та Путильські Карпати, що відповідають Чорногірській тектонічній зоні, хоча відзначаються значно меншими абсолютними висотами: не перевищують 1586 м над рівнем моря (г. Баба Людова). Межа між Чорногорою та Гринявами проходить долиною Чорного Черемошу, а між Гринявами та Путильськими Карпатами – долиною Білого Черемошу. Головний хребет Гринявських гір освоєний у сільськогосподарському відношенні, верхи обезліснені й використовуються під випас. Сільське розселення сконцентроване, вздовж берегів Пробійної і Чорного Черемошу від с. Зелена та вниз за течією.

Протяжність головного хребта Гриняв перевищує 25 км, а всього масиву – близько 50 км. Вище верхньої межі лісу знаходяться численні джерела питної води, що створює хороші можливості для організації наметових стоянок. Окрім цього, тут знаходиться багато вівчарських колиб, які можуть слугувати безпечним прихистком у зимовий період.

Путильські Карпати обмежені із заходу Білим Черемошем, зі сходу – Сучавою, яка протікає уздовж кордону з Румунією. Найвищі точки масиву знаходяться на хребті Яровиця (Яровиця – 1574 м, Томнатик – 1565 м). Цей район загалом заліснений, за

винятком окремих гребеневих вершинних ділянок, на яких знаходяться полонини, що використовуються під пасовища.

Транспортна важкодоступність гірських масивів, віддаленість від великих адміністративних центрів і близькість до кордону не сприяли рекреаційному освоєнню території. Проте ця територія є дуже цікавою в етнографічному відношенні, зі збереженими культурною спадщиною і народними звичаями Гуцульщини.

Свидовецький масив – третій за абсолютними висотами в Українських Карпатах, його найвищими точками є вершини Велика (1888 м) та Мала Близниці (1883 м). Головний хребет складають три слабовиражені хребти – Апшинець, Свидовець та Урду-Флавантуч – з вершинами Стіг, Котел, Трояска, Унгаряска, Темпа тощо. Від них на південь відходять три паралельних середньогірні пасма (плайки) [1].

Головний хребет відзначається незначними перепадами між сідловинами та вершинами, чим досягається велике абсолютне підняття цього масиву. Тут знаходиться 20 післяльодовикових карів, у днищах яких трапляються невеликі озера. Найбільші з них – Герашаска, Великий та Малий Апшинець, Ворожеска.

Для гір Полонинського хребта характерні вирівняні вершини, вкриті гірськими луками – полонинами, що використовуються як літні пасовища. До таких полонин належать Рівна, або Руна, Червона, Боржава, Свидовець, Кук.

Масив Полонина Руна займає територію, що обмежена долинами річок Латориця – на сході, Тур'я – на півдні, Уж і Жденіївка – на півночі. Загалом він складається з багатьох хребтів, з'єднаних між собою залісненими невисокими перевалами. Найвищими серед них є хребет Полонина Руна з однойменною слабовираженою вершиною – 1479 м, її північно-західний і північні відріги з вершинами гір Лаутинська Голиця (1374 м) і Гостра (1405 м). Інші хребти невисокі і, як правило, заліснені.

Хребет Полонина Руна – це припіднята виположена ділянка, незначною мірою порізана крутосхилливими зворотами потоків. Вершинні поверхні настільки згладжені, що найвищу точку масиву важко визначити.

Істотно відрізняється від Полонина Руни ландшафт Полонина Боржави. Це протяжний (близько 50 км) хрестоподібний у плані масив, у центрі якого знаходиться гора Великий Верх (1598 м). Вододільна поверхня масиву характеризується незначними перевищеннями та значною шириною, за винятком ділянки гір Великий Верх – Стій, де спостерігається досить вузький високий гребінь. Найвища точка – г. Стій (1681 м), значними висотами відзначаються також гори Магура-Жиде (1516 м), на північно-західному краю полонина – Томнатик (1343 м), а на південно-східному – Кук (1361 м).

Полонина Красна знаходиться у межиріччі Тересви та Терєблї. Основний масив, що має форму довгої, але вузької звивистої смуги, дещо відрізняється від інших хребтів різкими перепадами висот власне вододільної поверхні. Найвищою точкою є г. Сиглянський (1568 м).

Верховинський вододільний хребет знаходиться у внутрішній смузі Українських Карпат, головню на межі Закарпатської і Львівської областей. Висота до 1405 м (г. Пікуй). Назва хребта вказує на те, що уздовж його орографічної осі пролягає Головний Карпатський вододіл. Через хребет прокладено основні карпатські перевали (Ужоцький, Верецький, Руський путь) [5].

Високогірні масиви Братківська, Бурштул, Негровець характеризуються орографічною єдністю (якою проходить межа Закарпатської та Івано-Франківської областей). Ця територія повністю заліснена, окрім найбільш піднятих гребеневих ділянок: хребет Негровець (з вершинами Негровець – 1707 м, Ясновець – 1600 м),

Стримба – 1719 м, Бурштул – 1691 м, хребет Братківський (з вершинами Братківська – 1788 м, Чорна Клева – 1719 м).

Із Головним Карпатським вододілом пов'язані міжгірні верховини та улоговини (Стрийсько-Сянська, Воловецька та інші верховини, Міжгірська, Верхньобистрицька, Ясінська, Ворохтянська та Верховинська улоговини).

У межах Стрийсько-Сянської верховини виокремлюють ландшафти – Турківський і Славський, які різняться між собою. Для Турківського ландшафту характерне є паралельне простягання невисоких хребтів правильної симетричної будови, розділених давніми долинами, які займають майже третину всієї території. Давнє та щільне заселення призвело до значного винищення лісів, які зараз вкривають приблизно 30 % усієї території. Славський ландшафт є дещо вищим, середні висоти сягають приблизно 800 м, а багато вершин значно перевищують 1000 м, наприклад, гори Тростян – 1232 м, Магій – 1281 м.

Ландшафт Воловецької верховини вирізняється м'якими формами рельєфу. Хребти короткі, малозаліснені, долини річок й потічків густозаселені.

Вулканічні Карпати – це один з наймальовничіших південних хребтів у системі внутрішніх Карпат (на сході Закарпатської області). Він складається з вулканічних порід, переважно андезитів, базальтів та їхніх туфів. Довжина хребта в межах України становить близько 125 км, ширина - 8-20 км. Пересічна висота 800-1000 м, максимальна – 1081 м (Бужора). Схили круті, важкодоступні.

Вулканічний хребет сформувався вздовж системи значних регіональних розломів, що обмежують гірську споруду Карпат на південному заході. Розломи (вздовж яких закладені долини приток Тиси – Ужа, Латориці, Боржави і Ріки) розчленовують Вулканічні Карпати на окремі масиви: Вигорлат (Попрічний Верх, 1024 м), Маковиця (Плішка, 992 м), Синяк (Дунаука, 1018 м), Товстий (Товста, 798 м), Борилів Діл (1017 м), Великий Діл (Бужора, 1085 м), Тупий (Тупа, 878 м), Гутин (Фарсин, 826 м). Останні два поблизу Хуста утворюють мальовничу тіснину Тиси – так звані Хустські ворота завширшки 1,3 км.

Вулканічний хребет – це складна вулканічна споруда, особливістю якої є асиметрія будови. Південні схили пологіші, за північні та північно-східні, які на межі з низькогірно-стрімчаковою зоною часто утворюють скельні форми рельєфу. Тут добре збереглися первинні поверхні вулканічної акумуляції. Серед них виділяються плоскі горизонтальні поверхні лавових плато, значні й дрібні масиви згаслих вулканів. Із таких вулканів у рельєфі добре збереглися вулканічні конуси гір Анталовецька Поляна, Маковиця, Борилів. Вони зберегли правильну конічну форму, слабо розчленовані, мають однорідну будову. На вулкані Анталовецька Поляна чітко видно кратер. По всій території хребта на поверхні часто трапляються вулканічні бомби.

Біотичною особливістю Вулканічного хребта є великі площі теплолюбної деревної рослинності. На південних схилах поширені грабово-дубові ліси, в яких основними породами є дуб скельний, дуб черешчатий, граб звичайний з домішкою в'яза, липи та клена. Подекуди трапляються чисті ліси із дуба скельного. З висоти 300 м на південних схилах з'являється бук. Поступово буково-дубові ліси переходять у дубово-букові, а вище 600 м і на північних схилах поширені чисті букові ліси.

Бескиди (Східні) – це система гірських хребтів у зовнішній смузі Карпат, що паралельно тягнуться від західного кордону держави територією Львівської та Івано-Франківської областей. Бескиди простягаються на понад 100 км смугою шириною 18-30 км. Висота вершин цього масиву нижча від Чорногірського і в середньому сягає 1200 м.

На окремі хребти масив розчленований поздовжними й поперечними долинами рік басейну Дністра та міжгірними улоговинами.

Клімат тут м'який, помірно теплий і вологий. Зима з частими відлигами, температура коливається у межах від 0 до +5 °С. Середня температура січня - 4,5-6 °С, липня +15,6-18,0 °С.

Бескидський масив долиною р. Стрий поділяється на Верхньодніпровські та Сколівські Бескиди.

Верхньодністерські Бескиди – це північний масив Східних Бескидів, розташований у межах Львівської області. На півночі вони плавно переходять у Передкарпаття, на півдні по р. Стрий – межують зі Сколівськими Бескидами, на південному заході – зі Стрийсько-Сянською верховиною. Пересічна висота масиву не перевищує 700-800 м, максимальна – 1021 м (Магура Лімнянська). Рельєф відрізняється симетричною будовою невисоких коротких хребтів з куполоподібними вершинами, розчленованих притоками Дністра, Стривігору, Стрию тощо. Територія Верхньодністерських Бескидів доволі щільно заселена й освоєна в сільськогосподарському відношенні, значна частина лісів вирубана.

З рекреаційної точки зору Верхньодністерські Бескиди варті уваги завдяки екосистемам мішаних буково-ялицевих і буково-смереково-ялицевих лісів на схилах гірських хребтів, скельних виходів поблизу села Головецько, а також джерел мінеральних вод поблизу сіл Грозево, Смерічка, Розлуч.

Обезліснені схили можна використовувати для організації гірськолижного відпочинку. Зокрема, курорт Розлуч є одним із центрів зимового відпочинку.

Сколівські Бескиди – це південний масив Східних Бескидів, розташований у межах Львівської та Івано-Франківської областей. На півночі вони плавно переходять у Передкарпаття, на півночі по р. Стрий межують з Верхньодністерськими Бескидами, на південному заході – з Горганами. Сколівські Бескиди – це група середньогірних хребтів. Основні з них: Зелемінь, Парашка, Високий Верх. Пересічна висота масиву не перевищує 700-900 м, максимальна – 1362 м (Магура).

Бескиди найбільш доступні для освоєння, вони знаходяться близько від основних залізничних і шосейних транспортних магістралей, що відкриває перспективу для розвитку гірських видів туризму у цій частині Карпат. У межах цього масиву на площі 35 684 га 1999 р. створено національний природний парк “Сколівські Бескиди”.

Горгани – це найбільш піднята система гірських хребтів у зовнішній середньогірно-скибовій смузі Карпат, що тягнуться південніше Бескидів територією Івано-Франківської та Закарпатської областей. Межі Горган окреслюють долини річок Мизунки і Ріки (на північному заході) та Пруту (на південному заході).

Горгани поділяють на Крайові низькогірні, Зовнішні (Скибові) і Привододільні (Внутрішні) Горгани. Основні хребти Горган: Аршиця, Борсукова, Горган, Довбушанка, Ігровище, Синяк, Хом'як, Грофа, Стримба, вони розчленовані поперечними долинами річок Бистриці, Пруту і Терєблі. Загалом виділяється 10 гірських хребтів з висотою понад 1700 м. Для цього району характерні суцільні смерекові праліси й окремі масиви сосни кедрової європейської. Рідше трапляються ялиця й бук, іноді – модрина.

Для Горган характерні круті асиметричні схили й гострі гребені гір, на вершинах яких трапляються кам'яні осипища (місцева назва – “горгани”) та субальпійські чорниці в пустинні зарості соснового криволісся. Горгани неможливо сплутати з жодним іншим масивом Українських Карпат: їх “візитівкою” є великі площі на вершинних поверхах і пригребневих схилах, зайняті кам'яними “полями” і “ріками” (греготами), розцяцькованими накипними лишайниками.

Найвищі вершини масиву: Сивуля (1818 м), Ігровець (1803 м), Братківська (1788 м), Довбушанка (1754 м), Грофа (1748 м), Попада (1740 м), Чорна Клева (1719 м), Яйко-Лемське (1679 м).

На базі двох заказників – Джурджійського та Садки – 1993 р. на схилах хребта Довбушанка створений Горганський природний заповідник площею 5365 га. Тут зберігся й охороняється типовий горганський рослинний покрив. Типовим для заповідника є чергування природних буково-ялицевих, ялицево-смерекових, кедрово-смерекових лісів і заростей соснового криволісся.

Південно-східну околицю Горганського масиву займають Запрутські Горгани з абсолютними висотами 1000-1400 м. Найбільшими вершинами тут є гори Біла Кобила (1476 м), Грегит (1472 м), Габорянська (1444 м), Лисина Космацька (1461 м). Це один з основних районів розвитку полонинського вівчарства на Івано-Франківщині.

Покутсько-Буковинські Карпати – це система гірських хребтів у зовнішній смузі Карпат, що тягнуться майже на 75 км південніше Горган територією Івано-Франківської та Чернівецької областей. Межі Покутсько-Буковинських Карпат окреслюють від верхів'їв Лючки (басейн Пруту) до кордону з Румунією. Ширина масиву сягає до 25 км.

Масив складається з системи паралельних хребтів (найбільші – Ребровач-Діл, Карматура, Кам'янистий, Брусний, Сокільський, Шурдин), які розділені річковими долинами Пістиньки, Рибниці, Черемоша, Сірета та ін.

Частка заповідних територій у загальній площі країни динамічно зростає і найближчим часом досягне 10% завдяки формуванню національної екомережі як складової панєвропейської мережі ECONET, згідно з Законом України “Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі на 2000-2015 роки” від 28.09.2000 р. її основою стане існуюча мережа ПЗФ, доповнена новими елементами, пов'язаними між собою екокоридорами: широтними — Поліським (лісовим), Галицько-Слобожанським (лісостеповим), Південноукраїнським (степовим), Прибережноморським; меридіональними — Дунайським, Дністровським, Бузьким, Дніпровським, Сіверсько-Донецьким.

Якщо площа земель, потенційно придатних для залучення до рекреаційної сфери, за різними даними, становить від 12,8 до 15,6% території України, то площа природно-заповідного фонду лише 4,2%, з яких не всі використовуються з рекреаційною метою. Найбільш задіяними в туристсько-рекреаційному комплексі країни є природні національні парки, парки — пам'ятки садово-паркового мистецтва, ботанічні сади і зоопарки, тоді як природні заповідники не можуть використовуватись для рекреаційних потреб. Рекреаційні природно-заповідні об'єкти можуть виконувати різні суспільні функції. Крім лікування, оздоровлення, відпочинку, вони мають широкі можливості для екологічної освіти. Щоб усі можливості ефективно використовувати, залучити в рекреаційну сферу усі кількісні і якісні параметри, необхідні продовжувати вивчення природних рекреаційних ресурсів України, підвищувати їх атракційність.

1. *Мацола В.І.* Рекреаційно-туристичний комплекс України. – Львів: Наука, 1997. – 259 с
2. *Щур Ю.В., Дмитрук О.Ю.* Спортивно-оздоровчий туризм: Навчальний посібник. – К.: Альтерпрес, 2003. - 232 с.
3. *Федотенко О.С.* Курорты и санатории Украинских Карпат. – М, 1988, -287с.

4. *В. Голубський*. Кількісна оцінка Карпатського регіону. – К, 2002. – 113с.
5. *Великий А.П., Репін І.І.* Стан економіки регіонів України та розвиток їх рекреаційних ресурсів. / Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. “Туризм у XXI столітті: глобальні тенденції і регіональні особливості. 10-11 жовтня 2001 р. – К.: Знання України, 2002. – С. 40-43.
6. *Никишин Л.Ф., Коструб А.А.* Туризм и здоровье. – К.,1991.

POTENTIAL OF NATURAL LOCAL TOURIST RESOURCES OF UKRAINE

Andriy Manko

*Ivan Franko National University of Lviv
vul. Universytetska 1, Lviv 79000, Ukraine, tel. (032) 279-46-03*

The development of tourism, study of region and maximum use of the natural, historic and cultural potential of the territory and infrastructure of productive and non-productive spheres of economy are described in the article.

Key words: tourism, study of local territory, historic and cultural resources, natural local tourist resources.

Стаття надійшла до редколегії 21.02.2008

Прийнята до друку 22.06.2008